

SEÇİM KANUNLARI VE UYGULAMALARI ÜZERİNDEN 1946 ve 1950 SEÇİMLERİNE BAKIŞ

AN OVERVIEW OF THE ELECTIONS OF 1946 AND 1950 THROUGH ELECTORAL LAWS AND THEIR PRACTICES

Tekin İDEM

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

tekin.idem@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6374-9762

ÖZ

Geliş Tarihi:

29.06.2022

Kabul Tarihi:

05.09.2022

Yayın Tarihi:

30.09.2022

Anahtar

Kelimeler

CHP,

DP,

1946 Seçimleri,

Çoğunluk

Sistemi,

Seçim Kanunu

Keywords

CHP,

DP,

Elections of

1946,

Majority Rule,

Electoral Law

Bu çalışmanın amacı; 1946 ve 1950 seçimlerini seçim kanunları ve uygulamaları üzerinden kritize ederek 1946 seçimlerini CHP'nin kazanmasındaki temel sebeplerin neler olduğunu ortaya koymaktır.

Seçim kavramını Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek parti yönetimi olduğundan gerçek anlamda uygulamak mümkün olmamıştır. Demokrasiye geçme çabaları 1924'te ve 1930'daki teşebbüslerde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cumhuriyet dönemi devrimlerinin yarattığı sosyo kültürel tepkiler, II. Dünya Savaşı ekonomi politikalarının toplumda meydana getirdiği memnuniyetsizlikler zaman içinde bir muhalefet oluşmasına neden olmuştur. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile Türk siyaseti demokrasiye geçişi başarabilmiştir.

DP'nin kurulduktan kısa süre sonra yurt genelinde hızlı bir teşkilatlanmaya gitmesi üzerine CHP'li yöneticiler seçim kanunu değiştirmişler ve 1947 yılında yapılması gereken seçimleri 1946 yılında yapmışlardır. Seçim kanununda yer alan açık oy gizli tasnif ilkesi 1946 seçimlerinin tarihe şaibeli seçimler olarak geçmesine neden olmuştur. CHP'li bazı yöneticilerin de kabul ettiği gibi bu seçimlerde usulsüzlükler yaşanmıştır. Fakat 1946 seçimlerini CHP'nin kazanmasındaki esas nokta; seçimlerin "baskın seçim" olarak gerçekleşmesi ve seçim sonuçlarının çoğunluk sistemine göre belirlenmesidir.

1950 seçimlerine gidilirken muhalefetin seçim kanunu ile ilgili taleplerinde önemli değişiklikler gerçekleştiren CHP'li yöneticiler bu seçimleri de kazanacaklarına inandıkları için çoğunluk sistemini tüm eleştirilere rağmen değiştirmemişlerdir. DP'den gelen 150 milletvekili karşılığında ittifak talebini reddetmeleri de seçimleri kazanacaklarına olan inançlarındandır.

ABSTRACT

The aim of this study is to critically review the 1946 and 1950 elections through electoral laws and their practices and to reveal the main reasons for the victory of CHP (Republican People's Party) in the 1946 elections.

It was not possible to apply the concept of elections in the real sense since it was a single-party administration in the first years of the Republic. Efforts to transition to democracy failed in the attempts in 1924 and 1930. The socio-cultural reactions fueled by the revolutions of the Republican period, the dissatisfaction caused by the economic policies of World War II, created an opposition. With the establishment of Democratic Party on January 7, 1946, Turkish politics succeeded in the transition to real democracy.

Shortly after the establishment of DP (Democratic Party), the members engaged in a rapid expansion of organization, thus, the leaders of the ruling CHP changed the election law and moved the elections that were supposed to be held in 1947 to an earlier date in 1946. The principle of open voting and secret counting stipulated in the electoral law caused the 1946 elections to go down in history as a questionable one. As some CHP executives have acknowledged, there were numerous irregularities in this election. However, the main reason why CHP won the 1946 elections was that the elections were "rushed" and that the election results were determined according to the majority.

In the run-up to the 1950 elections, the executives of CHP, who made significant changes in the opposition's demands regarding the electoral law, did not change the "majority rule" despite all the criticisms because they believed that they would win these elections as well. The fact that they refused the request for an alliance in exchange for 150 deputies from DP is also due to their faith in another victory.

DOI: <https://doi.org/10.30783/newsosbilin.1137738>

Atıf/Cite as: İdem, T. (2022). Seçim Kanunları ve Uygulamaları Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3),1372-1389.

Giriş

Kavram olarak seçim; birden çok seçenek arasında yapılan tercih demektir. 1876 Kanun-i Esasi'nin kabulü ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılışı ile Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Mecliste görev yapacak milletvekillerinin hangi usule göre belirleneceği sorusuna gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde çıkarılan seçim kanunları ile cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Siyasette gerçek anlamda seçim yapılabilmesi için en temel şart; demokrasiye geçişin sağlanması yani çok partili siyasal hayattır. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında bir demokrasi ortamı tesis edilebilmişse de İttihat ve Terakki savaş şartlarını da bahane ederek bu ortama zarar vermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında henüz toplumun çok partili siyasi ortama hazır olmaması nedeniyle iki demokrasi denemesinden sonuç almak mümkün olmamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında iç ve dış şartlar Türkiye'de demokrasiye geçişi hızlandırmış; 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. Uzun yıllardır toplumda oluşan siyasi rekabet beklentisinin de etkisiyle DP yurt genelinde hızlıca teşkilatlanmaya başlamıştır. DP'nin bu hızlı teşkilatlanması üzerine CHP yöneticileri atağa geçmişler ve 1947 seçimlerini, yeni bir seçim kanunu hazırlayarak 1946 yılında yapmışlardır. Gerek seçim kanunundaki olumsuzluklar gerekse seçimler sırasında yaşanan usulsüzlükler nedeniyle 1946 seçimleri Türk siyasi tarihine “*Şaibeli Seçimler*” olarak geçmiştir. 1950 seçimlerine gidilirken iktidar tarafından seçim kanunundaki olumsuzlukların ortadan kaldırılması adına çoğunluk sistemi dışında önemli değişiklikler yapılmıştır.

Bu çalışma ile; 1946 ve 1950 seçimlerini, seçim kanunları ve uygulamaları üzerinden değerlendirerek 1946 seçimlerini CHP iddia ettiği gibi usulsüzlükler nedeniyle mi kazandı, CHP'nin bu seçimi kazanmasında başka etkenler var mıydı, 1950 seçimlerine gidilirken seçim kanununu kendine menfaat sağlayacak biçimde mi hazırladı sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana kaynakları; dönemin önemli tanıklarının anıları, dönemin gazeteleri ve TBMM Zabıt Cerideleri olmuştur.

I. MEŞRUTİYET'TEN 1943 YILINA KADAR SEÇİMLER VE SEÇİM KANUNLARI

Osmanlı Devleti döneminde yapılmış ilk anayasa olan Kanun-i Esasi, 12 bölüm ve 119 maddeden oluşmuştur. Kanun-i Esasi'nin 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmesinden üç ay kadar sonra 18 Mart 1877 tarihinde ilk defa seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde kadınlar seçmen olmadığı gibi seçmen olacak erkeklerinde belli bir ekonomik güce sahip olmaları gerekmektedir. Üstelik bu seçmenler doğrudan mebusları seçemiyor, mebusları seçecek olan ikinci seçmenleri belirliyorlardı (Tanör, 1985: 20-21). Kanun-i Esasiye göre meclis yapısı ikili meclis yapısı şeklinde meydana getirilmiş, yapının bir tarafında “*Meclis-i Ayan*” diğer tarafında ise “*Meclis-i Mebusan*” yer almış (Madde 42) ve bu her iki meclisin oluşturduğu meclise “*Meclis-i Umumi*” denmiştir.

Meclis-i Mebusan üyeleri 4 yılda bir (Madde 42) ve her 50.000 erkek Osmanlı vatandaşı için bir mebus seçilirken (Madde 65), Meclis-i Ayan üyeleri Padişah tarafından kaydı hayat şartıyla ve Meclis-i Mebusan'ın üye sayısının üçte birini geçmeyecek şekilde seçilmekteydi. (Madde 60) Kanun-i Esasi de belirttiği üzere (Madde 68) *memuriyet görevi ifa eden, Türkçe bilmeyen, Osmanlı vatandaşı olmayan, 30 yaşını tamamlamamış, yabancı bir devletin hizmetinde çalışan, seçim zamanı bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, İflas etmiş olup iade-i itibar etmemiş olanlar, Hacir (Kısıtlılık) altına alınmasına karar verilen ve bu kararı kaldırılmamış olanlar, Medeni haklardan yoksun olanlar ve ecnebi vatandaşı olduğunu iddia eden, mebus olamazlar* denmektedir.

Kanun-i Esasi'ye göre; seçmenlerin sadece kendi seçim çevrelerindeki milletvekillerini seçebileceklerdir. Ayrıca mebus olabilmek için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olunacaktır. Kanun-i Esasi'nin 66. maddesine göre Meclis-i Mebusan seçiminin gizli oy esasıyla yapılacağı belirtilmiştir. Meclis-i Mebusan üyelerinin seçilmelerini ve görevlerine başlayana kadarki süreci belirleyen bölüm “*Heyet-i Mebusan*” başlığını taşımakta olup 65. maddeden başlayıp 80. maddede sona ermektedir (Armağan, 1967: 47-50).

Fakat I. Meşrutiyet'teki ilk seçimler Kanun-i Esasi'de belirtilen maddeler çerçevesinde değil 29 Ekim 1876 tarihinde onaylanan 7 maddelik “*Meclis-i Umumi'nin Sureti-İntihabına ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate*” başlıklı geçici talimat uygulanarak yapılmıştır (Güvenir, 1982: 229). Bunun nedeni ise geçici talimatın Kanun-i Esasi'den önce yapılmış olmasıdır. Talimat-ı Muvakkate'nin 3. maddesinde belirtildiği üzere mebus olmak için 25 yaşını bitirmek, Osmanlı Vatandaşı olmak, Türkçe bilmek, memlekette az çok emlak sahibi olmak, memur olmamak, herhangi bir cinayet veya siyasi suçtan mahkûm olmamak gerekmektedir. Kanun-i Esasi'de ise mebus seçilme yaşı 30 olarak belirlenmiş, ayrıca mal varlığı ve mahkûmiyet ile ilgili herhangi bir madde yer almamıştır. Bu

talimnameye göre mebus sayısı asgari 130 olarak belirlenmiş (80'i Müslim 50'si Gayri Müslim) Ancak Kanun-i Esaside her elli bin erkek için bir mebus seçileceği söylenmiştir.

Kanun-i Esaside 1 veya 2 dereceli seçim usulü belirtilmemiş fakat talimatnamede iki dereceli seçim usulü kabul edilmiştir. İki dereceli seçim usulü kabul edilmesine rağmen zaman darlığından dolayı bu kurala uyulmamış taşrada daha önce seçilmiş olan İdare Meclisi üyeleri ikinci seçmen kabul edilerek mebuslar seçilmiştir. Ayrıca yapılan bu ilk seçimler taşra ve İstanbul olarak ikiye ayrılmış İstanbul ve civarında yapılacak seçim için talimattan ayrı bir beyanname yayımlanmıştır¹ (Baykal, 1960: 616-622). İstanbul için yayımlanan 23 Maddelik beyannameye göre 5'i Müslim 5'i gayrimüslim 10 mebus seçilecektir. Taşrada ise Talimat-ı Muvakkate beyannameyi uygulanarak seçimler 29 vilayete ayrılarak yapılmıştır.

Yapılan ilk seçimlerin sonucunda ilk meclis 19 Mart 1877 yılında Dolmabahçe sarayı müzayede salonunda 69 Müslim 49 Gayrimüslim 115 mebusun katılımıyla II. Abdülhamid tarafından açılmış ve meclis başkanlığına Ahmet Vefik Paşa tayin edilmiştir. Meclisin ilk toplantısı ise 20 Mart 1876 'da Sultan Ahmet'teki darülfünun binasında yapılmıştı. Meclisin ilk yapacağı işlerden biri seçim kanunu olmuş, 93 Harbi'nin meydana geldiği ortamda 56 kez oturum yapılmasına rağmen yeni seçim kanunu çıkarılmadan meclis 28 Haziran 1877 tarihinde dağılmıştır. Aynı sene içinde bir önceki seçimde yapıldığı gibi Talimat-ı Muvakkate uyarınca ikinci seçim yapılmış ve meclis 13 Aralık 1877 tarihinde toplanmıştır. İkinci mecliste İntihab-ı Mebusan Kanunu kabul edilmiş ama II. Abdülhamid Kanun-i Esasinin kendisine verdiği yetkiye istinaden 93 Harbini (Osmanlı-Rus) gerekçe göstererek meclisi 13 Şubat 1878 tarihinde süresiz tatil ettiğinden İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanamamıştır (Toprak, 1985: 973-974; Ortaylı, 2008: 531).

İttihat ve Terakki Cemiyetinin baskısı sonucu 23 Temmuz 1908 tarihine yeniden yürürlüğe konan Kanun-i Esasi ile başlayan 2. Meşrutiyet döneminde seçimler I. Meşrutiyetin ikinci meclis döneminde kabul edilen İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun II. Abdülhamid tarafından onaylanarak 3 Ağustos 1908 yılında yürürlüğe konmasıyla, yaklaşık 31 yıl aradan sonra 1908 yılında gerçekleştirilmiştir. 1908'den 1942² yılına kadar yapılan tüm seçimler bu kanunda yapılan değişikliklerle beraber uygulanmıştır (Özgül, 2002: 94). 1877'den 1943 yılında yapılan 7. Dönem Milletvekilleri seçimlerine kadar iki dereceli ve çoğunluk sistemi uygulanarak yapılmıştır. İki dereceli seçim sisteminde Müntehib-i Evvel denilen birinci seçmenler, Müntehib-i Sani denilen ikinci seçmenleri belirler bunlar da milletvekillerini seçerlerdi. Çoğunluk sistemi ise en fazla oyu alanın seçilmesine dayanan bir sistem olarak belirlenmiştir (Alkan, 2006: 325).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim kanunu olan Mebus Seçimi Kanunu 14 Aralık 1942 tarihli 4320 Sayılı Kanun'dur (Resmi Gazete, 17 Kânunuevvel (Aralık) 1942: 4152). 28 Şubat 1943 tarihinde yapılan milletvekili seçimleri Bu kanuna dayanan son, iki dereceli seçim sistemi ve tek partili dönemin son seçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuncer, 2008: 9). Yeni seçim kanununun yedinci maddesine göre birinci ve ikinci seçmen olmanın şartları şöyle belirlenmiştir: *Türk Olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, Amme hizmetinden men edilmiş olmamak, mabcur (kızılı) olmamak, Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunmuş olmamak, yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamak.* Yasanın onuncu maddesinde ise mebusluğa seçilmeyecekler: *Yabancı devlet hizmetinde bulunanlar, ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal veya hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olanlar, mabcurlar, Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunanlar, Amme hizmetinden men edilenler, Türkçe okuma yazma bilmeyenler, 30 yaşını bitirmemiş olanlar,* olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 17 Kânunuevvel (Aralık) 1942: 4152).

ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN DOĞUŞU

Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçişin ilk denemesi 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kurulması ile gerçekleşmiştir (Cebesoy, 2002: 116). Genel Başkanlığını Kazım Karabekir'in yaptığı partide, Genel Sekreter Ali Fuat Cebesoy, yardımcıları ise Rauf Orbay ve Adnan Adıvar'dı. Parti programında milletvekili seçimlerinin tek dereceli seçim usulüne göre yapılması savunulmuştur. Şeyh Sait ayaklanmasından sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanununa dayanarak ve özellikle parti programında belirtilen

¹ Heyet-i Mebusanın Birinci Seney-i İctimaiyyesi İçin Dersaadet ve Mülhakatından İntihab Olunacak Mebusların Süreti İntibahına Dair Beyanname

² 1908, 1912, 1914, 1919, 1920, 1923, 1927, 1931, 1935 ve 1939, seçimleri.

“*Fırka, efkâr ve itikadî diniyeye bürmetkârdır*” maddesi nedeniyle TCF 3 Haziran 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmıştır (Tunçay, 1982: 147; Yüceer, 2002: 962).

İlk demokrasi denemesi olan TCF'nin kuruluşundan sonra ikinci deneme Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olmuştur. 1929 Dünya ekonomik krizi tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'de de etkisini hissettirmişti. Çalışanların % 70'nin tarım sektöründe olması ve yaşanan ekonomik krizden dolayı tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüş, bu dönemde ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir (Işık ve Duman, 2012: 74). Yaşanan ekonomik sıkıntılar CHP'ye karşı hoşnutsuzluğun artmasına neden olmuştur. Atatürk tüm bu ekonomik ve siyasi sorunların çözümünü, kendi kontrolü altında kurulacak bir partinin çare olacağını düşünerek, Türkiye'ye tatile gelen Paris Büyükelçisi ve yakın arkadaşı Ali Fethi Bey'e parti kurmasını söylemiştir. Aralarında geçen birtakım görüşmeler sonucu SCF 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen kurulmuştur (Akşam, 13 Ağustos 1930: 1; Tunçay, 1981, 249).

SCF kurulduktan sonra tek parti yönetimden memnun olmayan halk tarafından benimsenmiştir. Genel seçimlere girme fırsatını bulacak kadar yaşayamayan SCF, kurulduktan yaklaşık 2 ay sonra 21 Eylül 1930'da başlayıp 20 Ekim 1930 tarihine kadar bir ay süren ve kadınların ilk kez katıldıkları belediye seçimlerine girmiş ve 502 seçim bölgesinden 31'inde seçimi kazanmıştır (Özipek, 1991: 134-149). 1930 Belediye seçimleri, 1946 yılında yapılan çok partili seçimlerden önce yapılan ilk ve tek çok partili yerel seçimdir. Fethi Bey'in 5 Eylül'de İzmir gezisi sırasında yaşanan olaylar³, seçim sırasında ve sonrası iktidarla muhalefet arasında yaşanan sert tartışmaların ortaya çıkardığı gerginlikler üzerine Gazi Mustafa Kemal ile siyasi alanda karşı karşıya gelmemek gibi nedenlerle parti merkez heyeti 17 Kasım 1930 itibarıyla partinin feshedilmesine karar vermiştir (Cumhuriyet, 17 Kasım 1930: 1; Cumhuriyet, 18 Kasım 1930: 1; Özipek, 1991: 227). Böylece çok partili hayata geçişin ikinci denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan II. Dünya Savaşı'nda Türkiye denge politikası izleyerek savaş dışında kalmasına rağmen savaşın olumsuzluklarını derin bir şekilde hissetmiştir. Birleşmiş Milletler kurucu üyeliğine 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilan eden ülkelerin katılacağına kararlaştırılması üzerine Türkiye 23 Şubat 1945 tarihinde TBMM'de oy birliğiyle aldığı kararla Almanya ve Japonya'ya herhangi bir sıcak çatışma olmadan simgesel olarak savaş ilan etmiştir (TBMM, 1945a: 124-125; Cumhuriyet, 23 Şubat 1945: 1).

25 Nisan 1945'te Türkiye'nin de katıldığı San Francisco konferansında kabul edilen Birleşmiş Milletler Anayasasının, 26 Haziran 1945 günü mecliste onaylanmasıyla beraber Türkiye demokrasi cephesinde yer almış, buna bağlı olarak Türkiye'de çok partili hayata geçişin ve değişimin rüzgârları esmeye başlamıştır (Lewis, 1993: 303). 19 Mart 1945 tarihinden itibaren Sovyetler Birliği'nin dostluk ve saldırmazlık anlaşmasını uzatmayıp Türkiye'ye nota vererek Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan istemesi Türkiye'yi Amerika ve İngiltere'nin olduğu Batı bloğuna yanaştırmış, Bu olayda Türkiye'nin çok partili hayata geçişini hızlandırmıştır (Uzman, 2018: 139).

Dış politikadaki gelişmelere paralel olarak II. Dünya Savaşı günlerinde büyük bir ordunun beslenmek zorunda olunması ki barış zamanında 120 bin olan asker sayısı bu dönemde 1.5 milyona çıkarılmıştı (Zürcher, 2000: 2899). Milli savunma harcamaları bütçe harcamalarının yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. Diğer bir ifadeyle devletin gelirlerinin yarısından fazlası orduya ayrılıyordu (Akar, 2000: 28). Karaborsacılık, haksız kazanç, tüketim maddelerindeki fiyat artışları, buğday kıtlığı nedeniyle ekmeğin karneye bağlanması⁴, devleti ve toplumu ekonomik anlamda sarsmıştır. Hükümete, devleti savaş gibi olağanüstü şartlarda iktisadi ve milli savunma yönünden güçlendirmek amacıyla yetkiler veren 18 Ocak 1940 tarihli ve 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu (Resmi Gazete, 26 Kânunusani (Ocak) 1940: 13213) yürürlüğe konmuştur. Fakat Milli Korunma Kanunu uygulamalarında yapılan hatalar nedeniyle yaşanan olumsuzluklar giderilemediği gibi halk üzerinde büyük baskı ve sıkıntılar getirmiş, toplumdaki adalet duygusunun da incinmesine neden olmuştur (Aydın, 2019: 426). İlerleyen zamanda yürürlüğe konulan Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi hem amacına ulaşamamış hem de savaş döneminde alınan ekonomik, siyasal ve toplumsal tedbirlerin yarattığı bunalımlar CHP hükümetlerine karşı toplumsal bir hoşnutsuzluk olarak geri dönmüştür.

³ *İzmir'de Kanlı Nümayişler, İki Kişi Öldü, On Beş Yaralı Var'. 'Anadolu Matbaası Taşlandı. Geç Vakit Sükûnet İade edildi. Fethi Bey Nutkunun İradını Tebir Etti'* Bkz. (Cumhuriyet, 6 Eylül 1930: 1).

⁴ *Karne ile Ekmek Bu Sabah Başladı'* Bkz. (Vakit, 14 İkincikânun (Ocak) 1942:1)

CHP içindeki muhalefet kendini Mayıs 1945'te mecliste görüşülen Çiftçi Topraklandırma Kanunu (TBMM, 1945b: 111-117) ve 1945 yılı yedi aylık bütçe kanun tasarısında yapılan eleştirilerle göstermiştir. Çiftçi Topraklandırma Kanunu'ndan sonra 29 Mayıs 1945 tarihinde yapılan yedi aylık bütçe kanun tasarısı oylamasında 359 güvenoyuna karşı, 7 red oyu verilmiştir (TBMM, 1945b: 472-516). Bütçe tasarısına red oyu verenlerden dördü Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu'na Dörtlü Takrir olarak adlandırılan ve CHP içinde bir takım reformlar yapılmasını öngören önergeyi TBMM Başkanı Kazım Özalp'e sunmuşlardır. Dörtlü Takrir, 12 Haziran 1945 tarihinde CHP Grubunun açık oturumunda tartışmaya açılmış ve önerge sahipleri sert eleştirilerin hedefi olmuştur. Yapılan oylama sonucunda önergeyi veren dört kişi haricinde tüm milletvekilleri tarafından red oyu verilmiştir. Böylece Dörtlü Takrir çok partili hayata geçişin bir başlangıç aşamasını oluşturmuştur (Albayrak, 2004: 43-47; Cumhuriyet, 13 Haziran 1945: 1). İnönü, önergeyi verenlerin parti içi muhalefet yerine yeni bir muhalefet partisi kurmasının daha doğru olacağını *"Bunu parti içinde yapmasınlar çıksınlar karşımıza geçsinler teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler"* sözleriyle çağrıda bulunmuştur (Toker, 1990: 66-67).

21 Eylül 1945 tarihinde toplanan CHP divanı Dörtlü Takrir'de imzası bulunanlardan Adnan Menderes ve M. Fuat Köprülü'nün faaliyetlerini, partinin hareket ve faaliyetlerine aykırı gördüğünden partiden ihraç etmiştir (Cumhuriyet, 22 Eylül 1945: 1). Celal Bayar da 28 Eylül 1945 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmiştir⁵. Daha sonra Vatan Gazetesi'ndeki yazılarından dolayı parti tüzüğüne aykırı hareket ettiği için Refik Koraltan da 27 Kasım 1945'te partiden ihraç edilmiştir (Cumhuriyet, 28 Kasım 1945: 1).

Bu arada basında Aralık ayı boyunca *"Eski Başbakan Celal Bayar'ın Kuracağı Parti"* haberleri dolaşmaya başlamıştır. Celal Bayar 1 Aralık 1945 tarihinde yaptığı açıklamada: *"Partiyi kuruyoruz bu muhakkaktır. Fakat birkaç gün geçmeden tafsilat veremem"* diyordu (Cumhuriyet, 28 Aralık 1945: 1). Celal Bayar zaten istifa ettiği milletvekilliğinden sonra 3 Aralık 1945 tarihinde CHP üyeliğinden de istifa etmiştir (Cumhuriyet, 4 Aralık 1945: 1). Celal Bayar 4 Aralık'ta İsmet İnönü'nün yemek davetine katılarak kurulacak yeni parti için olur almıştır (Cumhuriyet, 5 Aralık 1945: 1). Bu ihraçlar ve istifalar sonrasında 7 Ocak 1946 tarihinde yeni partinin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na sunularak DP resmen kurulmuştur (Koçak, 2012: 15-16; Cumhuriyet, 8 Ocak 1946: 1).

Çok partili hayata geçişin üçüncü denemesi DP'nin kuruluşuyla gerçekleşmiştir. Gerçi bu dönemde ortaya çıkan ilk muhalefet partisi Sanayici Nuri Demirağ tarafından 18 Temmuz 1945 tarihinde kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuştu ama meclis dışında kurulduğundan siyasal yaşamda beklenen desteği görmediği gibi etkin bir rol de oynayamamış, DP'nin kurulmasıyla birlikte ikinci planda kalmıştır (Lewis, 1993: 379-380).

4918 SAYILI MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU VE 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

DP, kuruluşundan yaklaşık iki ay sonra 63 vilayetin 16'sında, 36 kaza merkezi ve bir çok köyde teşkilatlanmıştır. DP, durgun geçen ilk üç ayın ardından, memleketteki muhalifleri kendi çatısı altında toplamayı başararak yurt çapında hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya gitmiştir. Böyle hızlı bir teşkilatlanmanın sonucunda DP'nin CHP'ye meydan okuyabileceği ve hatta 1947'de yapılacak genel seçimleri kazanıp iktidar bile olabilecekleri CHP'lilerce de kabul edilir olmuştu (Karpas, 2010: 240-241). DP'nin 85 maddeden oluşan programının seçimlerle ilgili olan dokuzuncu ve onuncu maddelerinde; seçimlerin eşitlikçi, tek dereceli, gizli oy ve serbest seçimler olarak yapılması gerektiği belirtilmiştir (Demokrat Parti Programı, 1946).

DP Genel Başkanı Celal Bayar 22 Nisan 1946 tarihinde Tasvir Gazetesi'ne verdiği demeçte; *"CHP'nin demokratik düzene ters olan kanunları değiştirip, idarenin tarafsızlığını sağlayacaksa, partisinin seçimlere hazır olduğunu hatta seçimlerin öne alınması durumunda bile bu kararda olduklarını"* dile getirmesi CHP yöneticilerini harekete geçirmiş ve iktidar bu demeci muhalefetin erken seçim istemesi olarak algılamıştır (Akbalık, 2006: 44). 26 Nisan 1946 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu normalde 1 Eylül 1946 tarihinde yapılması gereken belediye seçimlerinin sadece bir defaya mahsus olarak mayıs ayında yapılmasına yönelik bir karar almıştır. Bu doğrultuda hazırlanan *Belediye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı* 29 Nisan 1946 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanmış tasarı sonunda kanunlaşarak, seçimlerin 26 Mayıs 1946 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir (TBMM, 1946b: 237; Toker, 1990: 98).

⁵ Celal Bayar, Millet Meclisinden çekildi. İzmir Milletvekili dün meclise bir mektupla İstifa ettiğini bildirdi. Fakat sebep göstermedi Bkz. (Cumhuriyet, 29 Eylül 1945: 1).

Adnan Menderes Belediye Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun tasarısı üzerine, mecliste yaptığı konuşmada: “Anlaşıyor ki, bir taraftan belediye seçimleri Mayıs ayına alınırken diğer taraftan da 1947 de yapılması mukarrer ve kanun iktisası olan milletvekilliği seçimleri de önümüzdeki yaz ayları içinde yapılacaktır” dedikten sonra, İnönü'nün seçimlerin zamanında yapılacağını sözünü verdiğini söyleyerek 1 Kasım 1945 yılındaki konuşmasını hatırlatmıştır (TBMM, 1946b: 216-217). İnönü seçimler ile ilgili TBMM'de yaptığı konuşmada : “Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devresi olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir” demiştir (TBMM, 1946a: 9).

Belediye seçimlerinin erkene alınmasından sonra DP'nin seçimlere girip girmeyeceği merak konusuydu. Çünkü daha kuruluş aşamasından olan dört aylık bir partiydi. Nihayet 8 Mayıs 1946 tarihinde DP Genel Başkanı Celal Bayar imzasıyla yayımlanan genelgede: “Demokrat Parti bu şartlar altında seçimlere iştirak mesuliyetini kabul ettiği takdirde Türk demokrasisinin istikbali hesabına bir hata işlemiş olacağı kanaatine vardığını açıkça ifade etmeyi bir borç sayar” denilerek belediye seçimlerine katılmama yönünde bir karar alınmıştır. Genelgede ayrıca milletvekili seçimlerine 1947 yılında yapılması koşuluyla iştirak edileceği bildiriliyordu. Milli Kalkınma Partisi ise seçimlere katılacağını açıklamışsa da (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1946: 1) seçimlerin yapıldığı 26 Mayıs 1946 tarihinde, seçimlerde hukuksuzluk ve baskı yapıldığı gerekçesiyle, bir beyanname yayımlayarak seçimlerden çekildiğini açıklamıştır (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1946: 1).

DP, belediye seçimlerinin serbest ve gizli oyla yapılmadığını, bazı yerlerde baskı, tehdit ve yolsuzluklar meydana geldiğini ve seçimlere katılımın çok düşük kaldığını ifade etmiştir. Manisa Milletvekili Hikmet Bayur 31 Mayıs 1946 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında “Ankara'daki seçimlere katılım oranının ancak %16 da kaldığını bunun da iktidar için bir hezimet anlamı taşıdığını” ifade etmiştir. İçişleri Bakanı Hilmi Uran ise mecliste konu ile ilgili yaptığı konuşmada “61 ilin 44'ünde seçimlere katılım oranının % 50'nin üstünde olduğunu, tüm il merkezlerindeki katılım oranı ortalamasının ise % 64 'e tekabül ettiğini ve bunun da iyi bir oran olduğunu” ifade etmiştir (TBMM, 1946c: 239-244).

Ülkede oluşan çok partili sisteme ve bu doğrultuda oluşmuş yeni siyasi konjunktüre uygun kararların alınması ve oluşan bu yeni koşullar doğrultusunda CHP'nin yerine getirmesi gereken adımlar için 25 Nisan 1946 tarihinde İsmet İnönü'nün çağrısı üzerine (Cumhuriyet, 26 Nisan 1946: 1) 10-11 Mayıs 1946 tarihleri arasında TBMM salonunda toplanan CHP 2. Olağanüstü Kongresi'nde (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946: 1) partinin tüzüğü ve programında, ülkedeki siyasi hayatı yakından etkileyen önemli değişikliklerin yapılması kararı alınmıştır. Bunlar; cemiyet kurma önündeki engel ve yasakların kaldırılması, sınıf esasına göre parti ve dernek kurulmasına izin verilmesi, CHP tüzüğünün 4. maddesinde yer alan “Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür” sözü yerine “Parti Genel Başkanı Büyük Kurultay tarafından dört yıl süre için Partili milletvekilleri arasından seçilir” denilerek İnönü'nün değişmez genel başkanlık (Milli Şef) unvanının kendi isteğiyle kaldırılması olmuştur. CHP'nin 29 Mayıs 1939 yılındaki 5. Kurultayında benimsediği, parti içinde denetim yetkisine sahip *Müstakil Grup*'un kaldırılması. İki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi (Uzun, 2013: 149-151). Tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi şüphesiz ki kurultayda alınan en önemli bir karardır. Seçmenler bundan sonraki seçimlerde milletvekillerini doğrudan seçme imkânına sahip olabileceklerdi.

İnönü, ayrıca kongrede yaptığı konuşmada milletvekili seçimlerinde tek dereceli seçim sisteminin ilk kez deneneceğini bu denemenin kendilerine neler öğreteceğini şimdiden tahmin edilemeyeceğini söyleyerek, seçimlerin amacına ulaşması için hazırlıkların yapılacağını ve gerekli tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir. İnönü, normalde 1947 yılında yapılacak milletvekili genel seçimleri ile ilgili olarak “Bu mülâbazalar (düşünceler) gösteriyor ki, eğer bir iki ay içinde olağanüstü bir engel çıkmazsa, yeni seçime girmek kararındayız” sözleriyle erken seçimin işaretini vermiştir (Turan, 2003: 95).

Kurultayda tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi nedeniyle iktidar tarafından hazırlanan ve tek dereceli seçim sistemini öngören *Milletvekilliği Seçimi Hakkında Kanun Tasarısı* 31 Mayıs 1946 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. Adnan Menderes Milletvekili Seçim Kanunu tasarısının tümü üzerinde yaptığı konuşmada yeni seçim kanununda yargı denetiminin ve nispi temsil sisteminin olmayışını, önemli eksiklikler olarak ifade etmiştir (TBMM, 1946c: 248).

CHP Milletvekilleri ise yaptıkları konuşmalarda Menderes'in iddialarına karşı çıkmışlardır⁶. Siirt Milletvekili Saffet Tuncay TBMM'de yaptığı konuşmada özetle, nispi temsil isteminin uygulandığı ülkelerin (Bulgaristan, Yunanistan, Belçika) koalisyonlara yönetildiğini. Hükümetlerin sıkça değişmesinden ötürü bu ülkelerde keşmekeşlik ve kargaşanın hakim olduğunu, ama çoğunluk sisteminin uygulandığı ülkelerde (Amerika, İngiltere) ise istikrarlı bir yönetimlerin hâkim olduğunu vurgulamıştır (TBMM, 1946c: 256-257).

4918 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu 5 Haziran 1946 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmeler neticesinde kabul edilmiş (TBMM, 1946d: 39-48) ve 6 Haziran'da Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 6 Haziran 1946: 10701-10704). 49 maddeden oluşan yeni seçim sisteminin bazı önemli maddelerini şöyle sıralayabiliriz; *Seçimlerin tek dereceli olarak yapılması, Her ilin bir seçim bölgesi olarak belirlenmesi (Madde 1), Her 40.000 vatandaş için bir milletvekili kontenjanı belirlenmesi (Madde 2), Seçimlerin bir günde bitirilmesi (Madde 15), Milletvekili seçim sonuçlarının liste usulü çoğunluk sistemine göre belirlenmesi (Madde 29), Seçim kurulları ve komisyonlarının oluşturulması (Madde 15), Oy kullanma yaşının 22 yaşını bitirmek olarak belirlenmesi (Madde 7) ve Milletvekili seçilme yaşının 30 olarak belirlenmesi (Madde 10).*

Seçim Kanunu'nda seçimin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesinin önündeki eksiklikleri ise; *Geçerli oy pusulalarının yakılması (Madde 27), Açık oy gizli sayım ilkesi nedeniyle oyların gizliliğinin sağlanamaması (Madde 24), Seçimlerin yargı güvencesi altında olmaması, Seçimleri yöneten ve denetleyen seçim kurulları ve seçim komisyonlarının, belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinden teşkil edilmesi (Madde 14)* olarak sıralamak mümkündür.

1943'te yapılan genel seçimler nedeniyle seçimlerin 1947 yılında yapılması gerekiyordu. Cumhurbaşkanı İnönü, CHP'nin 10 Mayıs 1946'da toplanan 2. Olağanüstü Kongresi'nde yaptığı konuşmada tek dereceli olarak yapılmasını düşündüğü seçimlerin iç ve dış politika gereği bir iki ay içinde yapılması gerektiğini vurgulamıştı. Seçimlerin yenilenmesi hakkındaki önerge 10 Haziran 1946 tarihinde TBMM'de gündeme alınmıştır. Yapılan açık oylama sonucunda önerge 2 ret oyuna karşı 379 oyla kabul edilmiştir (TBMM, 1946d: 81-87). Böylece muhalefetin itirazlarına rağmen seçimlerin 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Muhalefete göre seçimin erkene alınmasının nedeni *muhalefetin gelişmesine ve gerçek anlamda tüm yurttta örgütlenmesine fırsat vermemekti* (Eroğul, 1990: 15).

Seçimlerin 21 Temmuz 1946 tarihine alınmasının ardından DP'de seçimlere katılıp katılmama tartışmaları başlamıştır. DP yöneticileri seçimleri boykot ettikleri takdirde İsmet İnönü'nün şimşeklerini üzerlerine çekeceklerini hatta *"iki jandarmayla kapatılma"* tehdidiyle karşı karşıya gelebileceklerini biliyorlardı (Toker, 1990: 128). DP üst yönetimi seçimi boykot etme niyetindeyken yerel parti teşkilatları tüm dezavantajlara rağmen seçimlere girme taraftarıydılar (Karpat, 2010: 247). DP'nin seçimlere katılacağı ilk işareti Celal Bayar'ın 13 Haziran 1946 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde demecinde ortaya çıkmıştır. Bayar demecinde; şimdiye kadar 34 il ve 160 ilçede teşkilat kurduklarını, milletvekili seçimleri için kamuoyunun baskısı altında olduklarını ve bu konuda karar almak üzere il başkanlarını genel merkeze çağırdıklarını açıklamıştır (Cumhuriyet, 13 Haziran 1946: 1; Eroğul, 1990: 15). 16 Haziran 1946 tarihinde DP genel merkezinde yapılan toplantı sonucunda milletvekili seçimlerine girme kararı alınmıştır (Cumhuriyet, 17 Haziran 1946: 1).

Seçimlere katılım kararının ardından DP, teşkilatlarına gönderdiği genelgelerle seçim hazırlıklarını başlatırken bir yandan da partiyi savunacak ünlü simaları aday göstermeye çalışmıştır. Milli Mücadele liderlerinden Genelkurmay Eski Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı bağımsız aday olarak listesinde göstermiştir (Albayrak, 2004: 85).

1946 Seçimlerinde CHP 63 seçim bölgesinin tamamında seçimlere katılırken, DP ise 47 seçim bölgesinde seçimlere katılmıştır. O dönem 63 ilin bulunduğu Türkiye'de aralarında Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çorum, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt, Van'ın⁷ bulunduğu 16 ilde ise henüz tam olarak teşkilatlanamadığı için aday gösterememiştir (Toker, 1990: 119). CHP'nin tüm aday listeleri bilinmesine karşın, DP adaylarının aday listesi dönemin gazetelerinde toplu bir şekilde yayınlanmadığından (Tuncer, 2008: 83) 465 milletvekilli adaylığı için gösterdiği aday sayısı hakkında, kaynaklarda karmaşıklık ve farklılıklar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda 273 (Eroğul, 1990: 16; Toker, 1990: 119), bazılarında 186 aday ki bu

⁶ Şemsettin Sirer (Sivas), Tahsin Bekir Balta (Rize), Kasım Gülek (Bilecik) Bkz. TBMM, 1946c: 248-266)

⁷ 1946 seçimlerinde Ağrı'nın 2, Bingöl'ün 2, Bitlis'in 2, Çorum'un 8, Diyarbakır'ın 7, Gümüşhane'nin 6, Hakkari'nin 1, Kars'ın 9, Kırşehir'in 4, Malatya'nın 11, Mardin'in 7, Muş'un 2, Niğde'nin 7, Rize'nin 6, Siirt'in 4 ve Van'ın 3 milletvekili kontenjanına sahip olduğu düşünülürse CHP sadece bu şehirlerde 82 milletvekilliğini karşısında muhalefet olmadan kazanmayı garantilemiştir. Bkz. (Çufalı, 2012b)

aday listesine göre tüm adayların kazanması durumunda bile DP çoğunluğu elde edemeyecekti. Diğer bazı kayraklarda ise 367 aday gösterildiği ifade edilmektedir (Koçak, 2012: 496-497).

DP önemli isimlerin seçilebilmesi için seçim kanunu uyarınca birden fazla seçim bölgesinden ve seçim listesinden gösterilmişti. Fevzi Çakmak beş ilden (Ankara, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kastamonu) aday gösterilmiş ve İstanbul ve Kastamonu'dan seçilmiş, Celal Bayar üç ilden (Bursa, İstanbul, İzmir) gösterilmiş ve İstanbul'dan seçilmiştir. Adnan Menderes te üç (Aydın, Kütahya, Manisa) ilden aday gösterilmiş ve Kütahya'dan seçilmiştir. Ayrıca iki ilden seçilen DP Milletvekilleri⁸ ve bağımsız seçilen Fevzi Çakmak seçildikleri iki ilden birini tercih etme durumunda olduklarından dolayı 8. Yasama dönemi 465 yerine 462 milletvekilliğiyle açılmıştır (Tuncer, 2008: 84).

Altı siyasi partinin katılımıyla⁹ 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerine katılım oranı %75 olmuştur (TBMM, 1946e: 213). Seçimler sonucunda 465 milletvekilliğinden CHP 397 milletvekili kazanırken DP 61 ve bağımsızlar ise 7 milletvekili kazanmıştır (TBMM Ad Defteri, Devre 7).

Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla beraber tartışmalar başlamıştı. Seçimlerde açık oy gizli sayımın yapılması, tarafsız gözlemciliğin bulunmaması, sonuçların ilan edilir edilmez pusulaların yakılarak imha edilmesinden dolayı herhangi bir denetlemenin yapılamaması, seçim komisyonlarında yer alan yerel yöneticilerin CHP üyelerinden oluşması nedeniyle seçimlerde şaibe iddiaları da beraberinde ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2000: 308).

Seçim sonuçları açıklandıkça itirazlar ve hayal kırıklıkları yaşanmaya başlanmıştır. Şehirlerde DP iyi sonuçlar alırken, köylerden gelen sonuçlar çoğunlukla CHP lehine olmuştur. Ayrıca İstanbul'da yapılan seçimlerin normalde akşama kadar sonuçlanması beklenirken 3 gün sonra açıklanmıştır. DP'ye göre CHP sandıklarda kendi lehine baskılar sonucunda birtakım hileli değişiklikler yapmıştır. Buna rağmen İstanbul'daki seçimlerde DP 27 milletvekilliğinden 18'ini kazanmıştır (Karpaz, 2010: 250).

Seçimlerin ardından 24 Temmuz 1946 tarihinde İsmet İnönü tarafından yayımlanan beyannameyle gergin geçen seçin atmosferinin unutulması gerektiği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 25 Temmuz 1946: 1). İnönü'nün seçim tartışmalarını yatıştırmak amacıyla yayınladığı beyannameye rağmen seçimlerde hile yapıldığına dair tartışmalar devam edince İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe 25 Temmuz 1946 tarihinde bir bildiri yayınlayarak seçimler hakkında yapılan yorum ve eleştirilerin yasaklandığını bildirmiştir (Turan, 1999: 232).

Sıkıyönetim yasağına rağmen seçim tartışmaları devam etmiştir. 25 Temmuz 1946 tarihli Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinde Celal Bayar'ın : *"İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır"* sözleriyle seçimlerde meydana gelen usulsüzlükleri eleştirmesinden sonra, Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmış, aynı beyanati sayfalarından veren Tanin ise iktidar yanlısı olduğu için herhangi bir ceza almamıştır (Karpaz, 2010: 251-252).

Seçimlerde şaibe olduğunu, Gazeteci Ahmet Emin Yalman anılarında şöyle ifade etmektedir: *"İşlerin içinde yaşadığım için 1946 seçimlerinin geniş ölçüde baskı, fesat ve hileyle yürütülmüş bir seçim olduğunu kesin şekilde biliyorum, bu devrin canlı bir şahidiyim"* (Yalman, 1997: 1363).

24 Temmuz 1946 tarihinde seçim sonuçların resmi ilanının ardından DP seçimlerde hile, usulsüzlük ve yolsuzluk yapıldığını öne sürerek seçim sürecinde yaşananları protesto etmek amacıyla 25 Temmuzda İzmir'de 30 bin kişinin, 27 Temmuzda Bursa'da 20 bin kişinin, 31 Temmuzda Adana'da ve 3 Ağustosta Ankara'da 40 bin kişinin katıldığı mitingler düzenlemiştir (Cumhuriyet, 26-28 Temmuz, 1-4 Ağustos 1946: 1).

5 Ağustos'ta TBMM açıldıktan sonra DP grubu tarafından seçimlerle ilgili itirazlar yapılmaya başlanmıştır. 36 ile ait seçim sonuçlarının tümüne, çeşitli illerde de ise bazı milletvekili tutanaklarına itirazlar yapıldı. Bu itirazları değerlendirmek üzere Mecliste kura usulü ile 30 kişilik seçim tutanaklarını inceleme komisyonu kurulmuştur (TBMM, 1946e: 12-20). Komisyon tarafından seçim tutanaklarına yapılan itirazlar üzerinde 12 gün boyunca çalışılmış ve hiçbir itiraz geçerli görülmemiştir (TBMM, 1946e: 1-228).

⁸ Refik Koraltan İçel İstanbul ve Hatay'dan aday gösterilmiş ve İstanbul ve İçel'den seçimi kazanmıştır. Yusuf Kemal Tengirşenk, İstanbul, Kastamonu ve Sinop'tan aday gösterilmiş ve İstanbul ve Sinop'tan seçimi kazanmıştır.

⁹ CHP), DP, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi Bkz. (Tuncer, 2008: 70).

21 Temmuz 1946 seçimleri ile ilgili herhangi bir resmi belgeye ulaşma olanağı ve seçimlerin sonuçlarına dair yayımlanmış resmi bir açıklama olmadığı açıktır. Bu nedenlerden dolayı nerelerde ne ölçüde ve nasıl usulsüzlükler ve hilelerin yapıldığı tespit etmek mümkün değildir. Ancak dönemin tanıklarının hatıralarından bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bu kaynaklar doğrultusunda 1946 seçimlerinin yapılan hile, baskı ve usulsüzlükler nedeniyle normal ve olağan olmadığı neredeyse herkes tarafından kabul edildiği görülmektedir (Koçak, 2012: 524-525).

1946 Seçimleri, seçim kanununun her ne kadar anti demokratik ve gerekli güvenceleri sağlayamamasından dolayı şaibeli seçimler olarak genel kabul görse de, eğer gerçekten adil bir seçim de olsaydı dahi bu seçimleri DP'nin kazanamayacağı düşüncesi vardır. Çünkü DP'nin kuruluşundan yaklaşık 6 ay sonra seçimlere girmesi nedeniyle tüm illerde yeteri kadar örgütlenme fırsatı bulamadığı, yeteri kadar aday çıkartamadığı gerçeği de ortadaydı. DP'nin seçimleri kazanmaktan çok, mümkün olan en fazla sayıda milletvekilini meclise gönderme niyetinde olduğu kanısı vardı.

Yalman seçim sonuçlarıyla ilgili olarak anılarında: *“O sırada Demokrat Parti, yurdun birçok kısmında henüz teşkilat kuramamıştı. Eski tek partinin nüfus ve itibarı ve esaslı bir değişiklik yapmama meylî de bir kısım halk arasında devam ediyordu. Cumhuriyet Halk Partisi akıl edipte son derece dürüst bir seçim yapsaydı, seçilebilecek aday sayısı 150'yi geçmeyecek, yani Cumhuriyet Halk Partisi üçte ikiyi çok aşkın bir çoğunluğa hâkim kalacaktı. Böyle bir dürüstlük siyasi hayatımıza kök salacak, birçok sarsıntıları önleyecek, belki de 1950'de CHP yüzünün akıyla iktidarda kalabilecekti”* (Yalman, 1997: 1363).

Kasım Gülek 1946 seçimleri ile ilgili olarak: *“O seçimler dürüst olmadı. Kamım o ve o vakit biz birtakım seçim sandıklarını ırmakta da bulduk. Akalsızca değiştirilmiş ve atılmış. Eğer o seçim 1950 seçimleri gibi dürüst bir seçim olsaydı Halk Partisi yine kazanırdı”* ifadelerini kullanmaktadır (Birand vd, 1991: 47).

Metin Toker ise : *“Seçimlerden üç gün evvel CHP, ciddi ve her ilde yarışa tam takımla katılarak listelerini tüm halde ilan etti. DP'nin böyle, ilan edilmiş listesi yoktur. Bunun başlıca sebebi yeni partinin iktidara oynayacak kudreti kendisinde görememesidir. Defterde 367 aday numarası bulunmaktadır. Bunların 16'sı mükerrem olduğundan DP sadece 351 adayla seçimlere giriyordu ki, hiçbir hile, hiçbir mazbata değişikliği, hiçbir tesir yapılmaya bile iktidar istisnasız her yerde kaybetse buna tabii fülen imkân yoktu CHP'nin Mecliste 114 sandalyesi otomatik şekilde olacaktı. Yani (CHP'nin) iktidarda kalmak için topu topu 119 milletvekili sağlaması gerekiyordu (Toplam) 465 milletvekilliği vardı ve o günkü şartlar içinde CHP bunu sağlardı. Ama o hileler, mazbata değişiklikleri, tesirler yapıldığına göre gerçek şudur ki CHP ve bilhassa idare amirleri ile CHP teşkilatı 1946 seçimlerini boşuna kirletmişlerdir”* (Toker, 1990: 120-121) ifadesiyle DP'nin yeteri kadar aday gösterememesi nedeniyle CHP'nin seçimleri rahat bir şekilde kazanabileceğini ama CHP'lilerin seçimi boş yere şaibe altında bıraktıklarını belirtmektedir.

5545 SAYILI MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU VE 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1946 seçimleri geride kalmasına rağmen tartışmaları bir türlü dinmemişti. DP yöneticileri her fırsatta seçimlerde yapılan usulsüzlükleri ve yürürlükteki anti demokratik seçim yasasını eleştirmiş, serbest ve dürüst bir şekilde seçimlerin yapılmasını sağlayacak yeni ve demokratik bir seçim kanununun çıkarılması için gayret göstermişlerdi. DP Genel Başkanı Bayar 11 Kasım 1946 tarihinde Manisa'da yaptığı konuşmada seçim kanununu ve seçimler sırasında yaşanan olayları eleştirerek, seçim güvenliğinin sağlanmadığı sürece millet egemenliğinin var olamayacağını ve demokrasinin gelişemeyeceğini vurgulamıştır (Albayrak, 2004: 108).

DP'nin birinci kongresi, kuruluşunun birinci yıldönümünde 7-11 Ocak 1947 tarihleri arasında Ankara Anafartalar Caddesi'ndeki Yeni Sinema Salonu'nda 906 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir (Cumhuriyet, 7 Ocak 1947: 1). Kongrede *Hürriyet Misakı* (Özgürlük Andı) adı verilen ve 3 maddeden oluşan kararlar kabul edilmiştir. Bu kararlar, cumhurbaşkanlığı makamıyla parti başkanlığı makamlarının ayrılması gerektiği, anayasaya aykırı kanunların yürürlükten kaldırılması ve anti demokratik seçim kanununun değiştirilmesi olarak belirlenmiştir. Komisyon, genel idare kuruluna iktidarı alınan bu kararlar doğrultusunda adım atmaması halinde meclisten çekilme yetkisi vermiştir (Cumhuriyet, 13 Ocak 1947: 1).

DP'nin *Hürriyet Misakı* ilanının ardından meclisi terk etme söylemleri iktidar ve muhalefet arasında ilişkileri gerginleştiren bir durum alması üzerine, Cumhurbaşkanı İnönü ile DP Genel Başkanı Bayar 7 Haziranda başlayıp 10 Temmuz'da biten yani bir aydan fazla süren zaman içinde yaklaşık dokuz defa bir araya gelerek görüşme yapmışlardır. Bayar bu görüşmelerde genel olarak idarenin baskılarından ve anti demokratik uygulamalarından şikâyet etmiştir. İnönü İktidar ve muhalefet arasındaki anlaşmazlıkları gidermek ve siyasi gerginlikleri azaltmak

adına Başbakan Peker'i ve DP lideri Bayar'ı bir araya getirerek arabuluculuk ve tarafsız bir hakem rolü oynamıştır (Köse, 2020: 130).

İnönü, Başbakan Recep Peker ve Bayar ile yaptığı görüşmeler sonrasında bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiri 11 Temmuz'da önce radyodan okunmuş sonra 12 Temmuz'da gazetelerde yayınlanmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi olarak adlandırılan beyannamede İnönü partiler arasında eşit mesafede olduğunu ve idarenin muhalefet partisine baskı uygulamaması gerektiğini beyan etmiştir (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1947: 1). Bu beyanname demokrasinin ve çok partili siyasal hayatın ülkede kalıcı hale gelmesinde önemli bir rol oynadığı ve artık çok partili hayattan geriye dönmeyeceğinin açık bir ifadesidir (Karpat, 2010: 284).

İktidar ile muhalefet arasındaki seçim kanunu tartışmaları ve fikir ayrılıkları 1948 yılındaki ara seçimlerde tekrar ortaya çıkmıştır. Muhalefetin, basının ve kamuoyunun 1946 seçimlerini dürüst olmayan bir seçim olarak ifade etmeleri üzerine, hükümet 14 Ocak 1948 tarihinde CHP Meclis Grubu'ndan seçim kanununda bir takım değişiklikler yapmak için yetki almıştır (Cumhuriyet, 15 Ocak 1948: 1). Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun bazı maddelerini değiştirmek üzere hazırlanan kanun tasarısının 29 Mart 1948 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulmasına karar vermişti. II. Hasan Saka hükümetinin kurulmasından sonra ilk icraatı Milletvekili Seçim Kanunu'nun bazı maddelerinde yapılacak değişikliklerle ilgili tasarımı gündeme almak olmuştur. Nitekim bu doğrultuda 2 Temmuz 1948 tarihinde tasarının birinci görüşmeleri başlamış 7 Temmuz'da sona ermiştir. 9 Temmuz'daki ikinci görüşmeler sonunda tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır (Çufalı, 2012a: 58-81).

Milletvekilleri Seçim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair 5258 Sayılı Kanun 14 Temmuz 1948 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 14 Temmuz 1948: 14408-14410). Bu kanuna göre 4918 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun sekiz maddesinde (14, 15, 20, 24, 25, 27, 29 ve 34. Maddeleri) değişiklik yapılmış ve kanuna 3 madde eklenmiştir. Seçimlerin güvence altına alınmasını sağlayan bu değişikliklerin en önemlisi 24. Madde'de yapılan değişiklik olmuştur. Yapılan değişikliklerle seçmenler ilk kez kapalı oy verme yerinde oylarını kullanacaklardı, böylece gizli oy ilkesi güvence altına alınmıştır. Seçim kanununda yapılan bu değişiklikleri yeterli bulmayan DP yöneticileri seçim kanununda yargı güvencesinin ve seçim komisyonlarında muhalefet temsilcilerinin bulunmamasını eleştirmişlerdir. 16 Temmuz 1948 tarihinde DP Genel İdare Kurulu'nun toplantısı sonrasında ittifakla, 17 Ekim 1948'de 13 ilde yapılacak olan ara seçimlere girmeme kararı alınmıştır (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1948: 1). Ara seçimlere halk ilgi göstermemiş katılım düşük kalmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin iddiasına göre muhalif illerde seçimlere katılım oranı %5 ile %15 arasında olmuştur (Cumhuriyet, 18 Ekim 1948: 1). DP, Seçim Kanunu'nda istenilen değişiklikler yapılmadığı için 1946 seçimlerinden sonra 1950 yılına kadar yapılan hiçbir ara seçime katılmamıştır (Yılmaz, 2008: 276).

15 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay hükümetinin göreve başlaması ile beraber kamuoyunda yeni bir seçim kanununun hazırlanması yönünde bir beklenti oluşmuştur. Günaltay 24 Ocak 1949 tarihli hükümet programını sunuş konuşmasında: *"Hükümetimiz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır"* sözleriyle yeni seçim kanununun hazırlanacağına dair söz vermiştir (TBMM, 1949: 163).

Bu çerçevede önce İçişleri ve Adalet Bakanlıkları yetkili memurlarından oluşan teknik bir kurula bir seçim kanunu tasarısı hazırlanmıştır. Daha sonra bu tasarı üniversite profesörlerinden, Yargıtay, Danıştay, İstanbul, Ankara ve İzmir Barosu'na mensup hukukçulardan oluşan 11 kişilik bir İlim Heyeti'ne incelenmiş ve İlim Heyeti'nden Yeni Seçim Kanunu tasarısını hazırlamaları istenmiştir. 14 Eylül 1949 tarihli ilk toplantısıyla çalışmalarına başlayan İlim Heyeti siyasi partilerin de görüşüne başvurarak tasarımı tamamlamış ve 2 Aralık 1949 tarihinde Başbakanlığa sunmuştur. Başbakanlık, tasarı üzerinde gerekli incelemeleri yaptıktan sonra 16 Aralık 1949 tarihli tezkereyle tasarımı TBMM'ye sunmuştur (Ülman, 1957: 60-71; Tuncer, 2010: 64-79).

Yeni seçim kanunu tasarısı 7 Şubat 1950 tarihinde TBMM gündemine alınmış (TBMM, 1950a: 149) 16 Şubat 1950'de tasarıya oy veren 346 milletvekilinden 336 kabul, 10'u ise ret oyu kullanmıştır. Tasarı, CHP ve DP'nin müşterek oylarıyla kabul edilmiştir. Mecliste seçim kanunu tasarısı üzerine söz alan Menderes, *memlekette çok partili siyasi hayata başladığı günden itibaren, seçim kanunu meselesinin kendileri için birçok sebepten dolayı çetin ve zor bir dava olduğunu, bu itibarla yıllardır devam eden siyasi mücadelelerinin mihverini (eksen) bu davanın teşkil ettiğini* söylemiştir (TBMM, 1950a: 706). 171 esas ve 7 geçici maddeden oluşan 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu 21 Şubat 1950 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 21 Şubat 1950: 17801-17814).

16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu ile;

- Seçimler bir önceki seçim kanununda olduğu gibi çoğunluk sistemine göre yapılacak ve tek dereceli, genel, eşit ve gizli oy ve açık tasnif uygulanacaktı (Madde 1),
- Daha önceki seçimlerde seçim defterleri kullanılmakta iken bunun yerine artık daimi seçmen kütükleri oluşturulacaktı (Madde 10),
- Yeni seçim sistemine göre bir kimse en fazla iki seçim çevresinden aday olabilecektir (Madde 36)¹⁰,
- En az 5 seçim çevresinde aday gösteren siyasi partiler günde 10 dakika radyodan istifade edebilecekti. Yirmi ve daha fazla seçim çevresinde aday gösteren partiler için ise bu süre 20 dakika olacaktı (Madde 45)¹¹,
- Seçim işleri, seçim kurullarınca yürütülecekti (Madde 57),
- Ankara'da bir Yüksek Seçim Kurulu¹², her seçim çevresinde bir il seçim kurulu, her ilçede bir ilçe seçim kurulu ve seçim bölgelerinde yerleştirilecek her sandık başında bir sandık kurulu bulunacaktı (Madde 58),
- Seçim kurullarının tüm işleri yargıç gözetim ve denetiminde yapılacaktı (Madde 59),
- Oy pusulalarının kapalı oy verme yerinde zarfa konulup kapatılarak teslim edilmesi zorunlu olacaktı (Madde 91),
- Seçimlerde kullanılan oyların ve tutulan tutanakların sandık kurulu başkanı tarafından seçim kuruluna tesliminin mecburi tutulacaktı (Madde 115),
- Seçim kurallarına uymayanların cezai yaptırımlarla karşı karşıya bırakılacaktı (Madde 127).

Yukarıda belirtilen kanun maddeleri ile seçim güvenliği, yönetim ve denetimi kurallara bağlanmış; seçim sürecinde, iş ve işlemlerin seçim kurullarınca yürütüleceği, yargı gözetimi ve denetimine tabi olacağı hüküm altına alınmıştır. DP'nin her fırsatta kararlı bir şekilde ısrar ettiği ve ara seçimlere girmemesine temel neden oluşturan yargı denetimi olmaması meselesi böylece çözülmüştür.

Şüphesiz bu yeni seçim kanunu demokrasi adına önemli bir adımdı, çünkü çok partili sisteme geçildiğinden o güne kadar 5 Haziran 1946 ve 9 Temmuz 1948 olmak üzere Milletvekili Seçim Kanunu'nda iki defa değişiklik yapılmış ama en kapsamlı ve demokratik seçim kanunu 16 Şubat 1950 tarihinde hazırlanan kanun olmuştur. Başbakan Günaltay yeni seçim kanunu ile ilgili verdiği demeçte yeni seçim kanununun özgür ve dürüst seçimlere kapı aralayacağını ifade etmiştir. Menderes ise 1950 seçim kanununu: "*Demokrasinin Sakarya Zaferi*" olarak nitelendirmiştir (Yılmaz, 2008: 262).

Şubat 1950 tarihli Seçim Kanunu TBMM'de tartışılırken CHP ve DP'liler 1950 seçimlerini öngöremeyecek yorum ve tahminlerde bulunmuşlardır. CHP seçimi kazanacağını düşünerek 1946'da olduğu gibi liste usulü çoğunluk sistemine kanunda yer vermiştir. Böylece DP'nin daha az sandalye kazanacağını düşünmüştür. DP Milletvekilleri ise seçim kanununda yer alan çoğunluk sistemi yerine, daha demokratik olacağını düşündükleri nispi temsil sistemini daha önce istemişler de 1950 Seçim Kanunu'nda çoğunluk sisteminde iktidarla uzlaşma yoluna gitmiş ve çoğunluk sisteminin avantajlarından yararlanmak istemişlerdir (Balci, 2018: 698).

Başbakan Günaltay milletvekili seçim tasarısının mecliste kabul edilmesinin ardından söz alarak nispi temsil sistemindeki sakıncaları ve çoğunluk sistemiyle, yönetimde istikrar ilkesinin sağlandığını dile getirmiştir (TBMM, 1950a: 711-712).

24 Mart 1950 tarihinde Konya Milletvekili Tevfik Fikret Sılay ve Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun TBMM seçimlerinin yenilenmesi hakkındaki önerge vermişlerdir. Önergenin 22 ret oyuna karşılık 299 oyla kabul edilmesi üzerine seçimlerin 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Aynı gün verilen başka bir

---

¹⁰ Eski seçim sisteminde böyle bir sınırlandırma bulunmamaktaydı. Mesela Mareşal Fevzi Çakmak 5 seçim çevresinde (İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum Kastamonu) aday olmuştur.

¹¹ Seçim dönemlerinde muhalefet partilerinin radyodan propaganda yapması konusunda engeller vardı ve 1946 seçimlerinde radyoda propaganda yapma imkânını sadece iktidar partisi kullanmıştı.

¹² 1950 yılında 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanununun ilk halinde YSK, il seçim kurulu ve ilçe seçim kurulu kurulmasına ve seçimlerin yargı organlarının gözetim ve denetiminde yapılması kabul edilmesine rağmen TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını iptal etme görevi TBMM Genel Kuruluna verilmiştir. 1954 yılında 6272 sayılı Kanun ile 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanununda değişiklik yapılarak YSK'ya TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını iptal etme görevi verilmiştir Bkz. (Güler, 2020: 11).

önergeyle de 8. Dönem TBMM çalışmalarına ara verilmesine ve TBMM'nin 22 Mayıs 1950 tarihinde olağanüstü toplanmasına karar verilmiştir (TBMM, 1950b: 1038-1047).

CHP 22 Nisan'da (Cumhuriyet, 23 Nisan 1950: 1-3), MP 23 Nisan'da (Cumhuriyet, 24 Nisan 1950: 1-4), DP ise 25 Nisan'da (Zafer, 25 Nisan 1950: 1-3) milletvekili seçim listelerini açıklamıştır. CHP ve DP tüm illerde (63 il) seçimlere katılıp 487 aday göstermişti. MP ise 22 ilde 205 aday göstermişti (Akşam, 15 Mayıs 1950: 1; Cumhuriyet, 15 Mayıs 1950: 1).

CHP'liler seçim çalışmaları için yaptıkları yurt gezilerinden sonra, parti yetkilileri, milletvekili adayları ve parti müfettişleri ile yaptıkları görüşmelerde seçimleri kazanacaklarına ve oylarının %60'ın altına düşmeyeceğine inanıyorlardı (Barutçu, 2001: 990). Hatta CHP'liler seçimleri kazanacaklarından öyle emindiler ki 1950'de oluşacak mecliste muhalefetin varlığını sağlamak için DP'lilere birkaç sandalye ayırmayı bile düşünüyorlardı (Ahmad, 1995: 155).

CHP'de seçimin kaybedileceğini öngören CHP Seyhan (Adana) Milletvekili Kasım Gülek olmuştu. Gülek, Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu Başkanlığı yaptığı sırada, yaklaşan seçimler nedeniyle Türkiye'ye dönmüştü. Gülek, *"İsmet Paşa'nın yanına gittiğini, Paşa'nın kendisine seçimleri nasıl gördüğünü sorduğunda, bu seçimleri kaybedeceklerini, çünkü ilk defa yapılacak olan serbest seçimlerde halkın kendilerine oy vermeyeceğini ısrarla söylediğini"* ifade etmiştir. İsmet Paşa'nın ise kendisine, *"bu seçimleri kazanacaklarını, uzun süre memleketten ayrı kaldığı için gerçekleri göremediğini"* söylemiştir. Seçim için yaptığı tahminleri doğru çıkan Gülek, *"seçim sonuçları ile ilgili, ne CHP'nin muhalefette olmaya nede DP'nin iktidar olmaya hazırlıklı olmadığını"* söylemiştir. Gülek'in iddiasına göre; *"DP'li yöneticiler CHP'li yöneticilerden 150 milletvekili kontenjanının kendilerine verilmesi karşılığında seçimlere birlikte girmek istediklerini talep etmişlerdir. Fakat CHP yöneticileri seçimi kazanacaklarına o kadar inanmışlardır ki DP'li yöneticilerin bu talebini reddetmişlerdir"* (Balci, 2006: 84).

İsmet İnönü'ye seçimleri kazanacağı umudunu veren olaylardan biri de seçim öncesi 10 Mayıs 1950 tarihinde CHP'nin İstanbul Taksim Meydanında yaptığı miting olmuştur. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay gururla, meydanı dolduran kalabalığı göstererek İsmet İnönü'ye :*"İşte Paşam İstanbul"* demişti. Ama DP'nin kazandığı 27 milletvekilliğine karşılık CHP İstanbul'da hiç milletvekilliği kazanamamıştı (Yılmaz, 2008: 281). Bu durum miting meydanlarında toplanan kalabalıkla seçimlerin kazanılamayacağı ve seçim sonuçlarıyla ilgili ne kadar yanıltıcı bir sonuç doğurabileceğinin bir örneği olmuştur.

14 Mayıs 1950 tarihinde gayet sükunet içerisinde yapılan seçimlerde 8.905.743 kayıtlı seçmenden, 7.953.085 oy kullanmış, seçime katılım %89,3 olmuştur. DP 4.391.694 oy ve %55,2 oy oranıyla 416 milletvekilliği kazanarak seçimden zaferle çıkmıştır. CHP 3.148.626 oy ve %39,6 oy oranı ile 69, MP 368.537 oy ve %4,6 oy oranı ile 1 milletvekilliği kazanmıştır (TÜİK, 2012: 25).

CHP'yi asıl iktidardan eden seçim sistemi olmuştur. Seçimi yeniden kazanacağını düşünen CHP çoğunluk sisteminin seçim kanununda yer almasından yana tavır almış, bu tavır CHP için ağır bir seçim yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Seçimler sonuçlarına göre DP Oyların % 55,2 sini almasına rağmen meclisteki 487 sandalyenin 416'sını almıştı. Bu durum meclisteki sandalyenin % 85,4'ü demektir. CHP ise oyların % 39,6 oy oranıyla 69 milletvekilliği kazanmıştı. Bu meclisin % 14,2'sine karşılık geliyordu. CHP oluşan durum sonucunda kazandığı oy oranından daha az bir şekilde parlamentoda temsil ediliyordu.

Şayet seçimlerde nispi temsil sistemi geçerli olsaydı, DP'nin mecliste elde ettiği temsil oranı %85,4 yerine %56 oranına düşecek ve 276 sandalye ile temsil edilecekti. Mecliste %14,2 oranında temsil edilen CHP ise % 41 ile temsil edilecek ve 202 sandalye kazanacaktı. Böylece sandalye sayısındaki fark 347 yerine 74 olacaktı. Bu durum liste usulü çoğunluk sisteminin, demokratik ve katılımcı olmayan adaletsiz sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Bu sefer CHP, DP'nin iktidar olduğu 1950-1960 dönemimde nispi temsil sisteminin siyasal istikrar için ne kadar önemli olduğunu savunmuş, çoğunluk sisteminin doğurduğu adaletsiz sonuçlardan yakınmıştır (Tuncer, 2010: 162-163).

İnönü seçimlerden sonra yaptığı değerlendirmede aldıkları oy oranı kadar milletvekili çıkaramamalarını, uygulanan çoğunluk sistemine bağlamıştır. Menderes ise oluşan bu tablo için *"Ebu Cehil gibi kendi kazdıkları kayıya düştüler"* yorumunda bulunmuştur. Seçimlerin böyle netice vereceğini sadece CHP değil aynı zamanda DP de beklemiyordu. Bu nedenle Bayar *"İktidarı düşünüyorduk, ancak bu kadar büyük çoğunluk beklemiyorduk... Zaferin böyle büyük olacağını hayal etmemiştim doğrusu"* diyerek, sonuçların kendileri için de sürpriz olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur (Turan, 1999: 279-280).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Seçim; yani halkın iradesi ile devleti yönetecek siyasal iktidarın belirlenmesi olgusu, Türk siyasal hayatına 29 Ekim 1876 yılında yürürlüğe giren “*Meclis-i Umumi'nin Suret-i İntihabına ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate*” ile girmiştir. Son derece sınırlı ve katılımcılığın az olduğu bir seçim uygulaması ile başlanılacak olan seçim sistemleri sürecimiz tarihi süreç içerisinde iyileştirilmeye ve daha katılımcı bir sisteme dönüştürülmeye çalışılmıştır. 3 Ağustos 1908 tarihinde kabul edilen İntihab-ı Mebusan Kanunu 1942 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Seçim işlerinin uygulanabilmesi için elbette ki sıhhatli bir demokrasiye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu anlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında demokrasiye geçiş için iki deneme olmuştur. Bunlardan ilki olan TCF, Şeyh Sait İsyanı nedeniyle Takrir-i Sükun Kanunları'na dayanarak Hükümet tarafından kapatılmıştır. Demokrasiye geçişin ikinci denemesi SCF'nin kurulması ile olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası iktidardan memnuniyetsizlik duyan kitlelerin sahiplendiği bir parti olmuş ve özellikle Batı Anadolu'da kısa sürede teşkilatlanma imkânı bulmuştur. Kuruluşundan iki ay sonra gerçekleştirilen ve cumhuriyet döneminin ilk çok partili seçimi özelliğini taşıyan 1930 Belediye seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası, 502 seçim bölgesinden 31'inde seçimleri kazanmıştır. 1930 Belediye seçimleri nedeniyle Serbest Cumhuriyet Fırkası milletvekilleri seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle pek çok yerde seçim sonuçlarına itiraz etmişlerdir. Seçim sonrasında iktidar-muhalefet ilişkilerinin gerginleşmesi üzerine Gazi Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmek istemeyen Serbest Fırka yönetimi partiyi feshetmişlerdir. Böylece Atatürk'ün sağlığında bir daha demokrasiye geçiş denemesi mümkün olmamıştır.

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'yı işgali, II. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Türkiye, bu savaşta tarafsız kalmışsa da her an savaşa katılma ihtimali nedeniyle seferberlik ilan etmiştir. O tarihlerde 120 bin kişi olan ordunun mevcudunun 1,5 milyona kadar çıkması ekonomiye ağır bir darbe vurmuştur. Halkın gıda ihtiyacının aksamadan karşılanması ve ekonominin kontrolü adına Milli Korunma Kanunu ile Hükümet'e geniş yetkiler verilmiştir. Hükümetin aldığı ekonomik tedbirleri iyi yönetememesi tek parti iktidarına karşı memnuniyetsizliğin artmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nı tek parti diktatörlüklerinin kaybetmesi, savaşı demokrasi bloğunun kazanması Türkiye'de demokrasiye geçişi hızlandıran dış etken olmuştur. Sayılan iç ve dış etkenler neticesinde 18 Temmuz 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi İnönü döneminde kurulan ilk muhalefet partisi olmuştur da halktan beklediği desteği görememiştir.

Demokrasiye geçiş için esas adım 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin kuruluşu ile atılmıştır. Başta Celal Bayar olmak üzere Türk siyasetinin önemli isimlerinin DP saflarında toplanması bu partiye karşı bir teveccühün oluşmasına neden olmuş ve DP özellikle Batı Anadolu'da kısa sürede teşkilatlanma imkânı bulmuştur. DP'nin yaklaşık üç aylık kısa bir zamanda bu derece hızlı teşkilatlanması, CHP'li yöneticileri bu partiye karşı harekete geçirmiştir.

5 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4918 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile seçim hayatında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Osmanlı döneminden beri uygulanan iki dereceli seçim sisteminin yerine tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesi, seçimlerin bir günde tamamlanması yeni kanundaki olumlu gelişmelerdir. Bununla beraber; seçimlerin açık oy gizli sayım usulüne göre yapılacak olması, seçimlere yargı güvencesinin getirilmemesi, oy pusulalarının ve seçim tutanaklarının muhafaza edilmemesi ile seçim sonuçlarının çoğunluk sistemine göre belirlenecek olması 1946 Seçim Kanunu'na muhalefetin ciddi itirazlar yapmasına neden olmuştur.

Kanun yürürlüğe girdikten sonra normalde 1947 yılında yapılması gereken seçimlerin 10 Haziran'da TBMM'de alınan bir kararla bir yıl öne çekilerek 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. DP yöneticileri seçim kanunundaki olumsuzlukları dile getirirken bir de baskın seçim kararı ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Bu gelişmeler üzerine DP üst yönetimi seçimlere girmeme kararını tartışmışlarsa da; bir taraftan teşkilatlardan gelen seçime katılma isteği diğer taraftan İnönü'nün Türkiye'nin imajının sarsılmasına neden olacak biçimde seçimlere katılmayan partilerin kapatılması tehdidinde bulunması üzerine DP'nin 1946 seçimlerine katılması kararı verilmiştir.

DP yurt genelinde henüz teşkilatlanmasını tamamlayamadığı için 21 Temmuz 1946 seçimlerine 63 seçim bölgesinden 47'sinde katılabilmiş ve 16 seçim bölgesinde hiç aday göstermemiştir. Bu seçim bölgelerinin milletvekili kontenjanı 82'dir. Dolayısıyla CHP sadece 16 vilayette 82 milletvekilliğini kazanmayı peşinen garantilemiştir. DP'nin 1946 aday listeleri sağlıklı biçimde tutulmadığından 47 seçim bölgesinde kaç aday çıkardığı da tam belli değildir. DP'nin milletvekili aday sayısı bazı kaynaklarda 273 bazılarında ise 186 olarak

verilmiştir ki 8. Yasama dönemi milletvekili kontenjanının 465 olduğu düşünülürse 1946 seçim sonuçlarının ortaya çıkmasındaki en etkili olayın baskın seçim kararı olduğu görülecektir.

Bununla beraber 1946 seçimleri hakkındaki yolsuzluk ve hukuksuzluklar da sadece muhalefetin söylemi olarak kalmamış iktidara yakın bazı gazeteciler ve CHP’de siyaset yapan yöneticiler dahi bu usulsüzlükleri kabul etmişlerdir. Hatta alınan baskın seçim kararı ve liste usulü çoğunluk sistemi nedeniyle CHP’nin kesin kazanacağı bir seçimi kendi eliyle kirlettiği yönünde eleştiriler de yapılmıştır.

1946 Seçimlerini ve yürürlükteki seçim kanununu sürekli olarak eleştiren DP’li yöneticilerin seslerine kulak veren iktidar seçim kanunlarında ilk düzenlemeyi 1948 yılında yapmıştır. 14 Temmuz 1948 tarih ve 5258 Sayılı Kanun ile seçim kanununun bazı maddeleri düzenlenmiş; açık oy gizli sayımın yerine kapalı oy açık sayım usulü getirilmiştir. Kanundaki düzenlemeleri olumlu bulmakla birlikte DP’li yöneticiler seçimlerin yargı güvencesinde olmadığı gerekçesiyle seçim kanununa eleştirilerini devam ettirmişlerdir. Muhalefetin itirazlarını dikkate alarak daha şeffaf ve hukuki bir seçim kanunu 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile mümkün olmuştur.

Yeni seçim kanunu ile muhalefetin itirazlarına karşılık olacak biçimde seçimlere yargı güvencesinin getirilmesi, seçim işlerini organize etmesi için Yüksek Seçim Kurulu’nun kurulması, oy pusulalarının ve seçim sonuç tutanaklarının muhafazası gibi önemli adımlar atılmıştır.

Seçim Kanunu’nda 1946’daki eleştirilere rağmen değiştirilmeyen en önemli konu ise milletvekili seçim sonuçlarının çoğunluk usulüne göre belirlenmesidir. CHP’li yöneticiler çoğunluk usulünü uygulamalarının esas sebebinin yönetimde istikrarı sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. DP’liler ise 1946 seçimlerinde nispi temsil sistemini savunurlarken; bu sistemle daha fazla milletvekili kazanacaklarını düşündüklerinden onlar da çoğunluk sistemine 1950 Seçim Kanunu’nda itiraz etmemişlerdir.

Yönetimde istikrarı sağlarken temsilde adalete ağır bir darbe vuran çoğunluk sisteminin CHP’li yöneticilerce savunulmasının en büyük sebebi; 1950 seçimlerini de CHP’nin kazanacağına olan inançlarıdır. CHP yönetimi seçimleri kazanacağına inanmamış olsaydı meclis çoğunluğu ellerinde iken iktidarı kaybedecek olsa da mecliste daha fazla milletvekili bulundurabilmek adına muhakkak bu duruma bir tedbir alır ve çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sistemine geçiş yapardı. 1950 seçimlerinde CHP’nin aldığı % 39,6 oya karşılık 61 milletvekili kazandığı; nispi temsil sistemi uygulanmış olsaydı iktidarı kaybetmiş olsa da 202 milletvekili çıkararak daha güçlü bir muhalefet yapacağı düşünüldüğünde CHP’nin bu fırsatı kaçırmamasının tek sebebinin seçimlerde elde edeceği başarıya olan inancıdır.

CHP’nin seçimleri kaybedeceğini öngören ender şahsiyetlerden biri CHP Seyhan Milletvekili Kasım Gülek olmuştur. Gülek bu öngörüsünü İnönü dahil parti üst yönetimine kabul ettirememiştir. Gülek’in iddiasına göre iktidar seçimleri kaybetmeye hazır olmadığı gibi muhalefet te seçimleri kazanmaya hazır değildir. O’na göre; DP’li yöneticilerin, kendilerine 150 milletvekili verilmesi halinde CHP listelerinden seçime katılmak istemeleri, CHP’li yöneticilerin bu teklifi reddetmeleri de CHP’nin tarihi bir fırsatı kaçırmasına neden olmuştur.

1946 Seçimleri Türk siyasi tarihine açık oy gizli sayım ilkesi nedeniyle şaibeli bir seçim olarak geçmiştir. Fakat CHP’nin 1946 seçimlerini kazanmasındaki esas sebep; baskın seçim ve çoğunluk sistemidir. Seçimlerdeki usulsüzlükler ise CHP’nin seçim kazanmasını değil; meclisteki sandalye sayısının artmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akar, R. (2000). *Aşkale Yolcusu Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*. İstanbul: Belge Yayınları.

Akbalık, H. (2006). *1946-1950 Döneminde CHP’nin Seçim Çalışmaları*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akşam Gazetesi.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Alkan, M.Ö. (2006). Milli Şefli Tek Parti Döneminde Seçimler. *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, İstanbul: Oğlak Yayınları, s. 324-361.

- Armağan, S. (1967). Türkiye’de Parlamento Seçimleri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33(3-4) s.45-100.
- Aydın, M.K. (2019). Millî Korunma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), s.413-428.
- Balcı, M. (2006). *Bir Siyasetçi Portresi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri, (1905-1996)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Balcı, M. (2018). Demokrat Parti’yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), s. 691-700.
- Barutçu, F.A.. (2001). *Siyasi Hatıralar*. II, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Baykal, B.S. (1960). I. Meşrutiyete Dair Belgeler, *Belleten*, 24 (96), s. 601-636.
- Birand, M.A., Dündar, C., Çaplı, B. (1991). *Demirkerat Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Cebesoy, A.F. (2002). *Lozan’dan Cumhuriyete Siyasi Hatıralar*. (O.S. Kocahanoğlu Haz.) İstanbul: Temel Yayınları. Cumhuriyet Gazetesi.
- Çufalı, M. (2012a). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-8.Dönem (1946-1950) Cilt I*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Çufalı, M. (2012b). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-8.Dönem (1946-1950) Cilt III*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Demokrat Parti Programı*, (1946).
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Güler, F. (2020). *Yüksek Seçim Kurulu’nun Yapısal ve İşlemsel Sorunlarını Giderici Çözümler*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güvenir, M. (1982). Seçim Sistemi ve Ülkemizdeki Uygulama. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 37 (1), s.215-250.
- Işık, N. ve Duman, E. (2012). 1929 Ekonomik Buhramı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), s. 73-101.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koçak, C. (2012). *İktidar ve Demokratlar, Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*. 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, D.T. (2020). 12 Temmuz Beyannamesi’nin Cumhuriyet Halk Partisi’nde (CHP) Yarattığı Siyasi Etkiler. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11 (Ek Sayı 1), s. 120-139.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Özgül, B. (2002) *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özipek, B. B. (1991). *Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tanör, B. (1985). Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*,1, İstanbul: İletişim Yayınları, s.10-26
- TBMM, (1945a). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 15, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1945b). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 17, Ankara: TBMM Matbaası.

- TBMM, (1946a). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 20, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1946b). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 22, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1946c). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 23, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1946d). *Tutanak Dergisi*, Dönem:7, C. 24, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1946e). *Tutanak Dergisi*, Dönem:8, C. 1, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1949). *Tutanak Dergisi*, Dönem:8, C. 15, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1950a). *Tutanak Dergisi*, Dönem:8, C. 24, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM, (1950b). *Tutanak Dergisi*, Dönem:8, C. 25, Ankara: TBMM Matbaası.
- TC. Resmi Gazete.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toprak, Z. (1985). Meşrutiyette Seçimler ve Seçim Mevzuatı. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, s.973-976.
- Tuncer, E. (2008). *1946 Seçimleri*, Ankara: TESAV Yayınları.
- Tuncer, E. (2010). *1950 Seçimleri*. Ankara. TESAV Yayınları.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Ankara. Yurt Yayınları.
- Turan, İ. (2003). *İsmet İnönü Konuşma Demeç Makale, Mesaj ve Söyleşileri, 1944-1950*. 2, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi-4 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım1938-14 Mayıs 1950)*, Ankara. Bilgi Yayınevi.
- TÜİK, (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*. Ankara: TÜİK Matbaası.
- Uzman, N. (2018). II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi. *Gazi Akademik Bakış*, 11(22), s.117-142.
- Uzun, H. (2013). Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII (26), s.139-161.
- Ülman, A.H. (1957) 21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), s.59-73
- Vakit Gazetesi*
- Yalman, A.E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2*, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Yılmaz, E. (2008). *DP'nin İktidara Geliş Süreci (1945-1950)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yüceer, S. (2002). Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Türkler Ansiklopedisi*. 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.534-545.
- Zafer Gazetesi*.
- Zürcher, E.J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

The aim of this study is to critically review the 1946 and 1950 elections through electoral laws and their practices and to reveal the main reasons for the victory of CHP (Republican People's Party) in the 1946 elections.

With this study, it is aimed to find answers to the questions of whether the CHP won the 1946 elections due to irregularities, as claimed, by evaluating the 1946 and 1950 elections through election laws and practices, were there other factors in the CHP's victory in this election, did it prepare the election law in a way that would benefit itself while going to the 1950 elections. has been studied.

The main sources of the study; The memories of the important witnesses of the period were the newspapers of the period and the Parliamentary Minutes.

In order for electoral affairs to be implemented, of course, a healthy democracy was required. In this sense, in the first years of the Republic, there were two attempts to transition into democracy. The first of these, the Progressive Republican Party, was abolished by the government due to the Sheikh Said Rebellion, based on the Law on the maintenance of order. The second attempt for the transition into democracy was with the establishment of the Free Republican Party. In the 1930 municipal elections, which were held two months after its establishment and were the first multi-party elections of the republican period, the Free Republican Party won the elections in 31 of the 502 electoral districts. Due to the 1930 municipal elections, the deputies of the Free Republican Party objected to the election results in many districts on the grounds that there were irregularities in the elections. After the election, the government-opposition relations became tense, and the administration of the Free Republican Party, fearing to end up with a conflict with Mustafa Kemal, dissolved the party. Thus, during the period when Atatürk was alive, there has been no other attempt to transition into a real democracy.

Although Turkey remained neutral in World War II, it declared mobilization due to the possibility of joining the war at any moment. The increase of the number of soldiers, which was 120,000 at that time, to 1.5 million, dealt a heavy blow to the economy. The victory of the democracy bloc rather than one-party dictatorships in World War II was an external factor that accelerated the transition into democracy in Turkey. As a result of the internal and external factors mentioned, on July 18, 1945, The National Development Party became the first opposition party established during the İnönü period, however, it did not receive the expected support from the people.

The main step for the transition to democracy was taken with the establishment of the Democratic Party on January 7, 1946. The gathering of important figures of Turkish politics, especially Celal Bayar, in the ranks of the Democratic Party, led to a sense of sympathy amongst the people and DP had the opportunity to organize in a short time, especially in Western Anatolia. The rapid organization of the DP in such a short period of time, which is around three months, has worried the executives of CHP.

With the Parliamentary Election Law No. 4918 which was adopted on June 5, 1946, important changes were made in the electoral process. The adoption of the single-tier electoral system instead of the two-tier electoral system which was in practice since the Ottoman period, and the completion of the elections in just one day, were positive developments in the new law. However, the new law also brought the open vote-secret counting procedure, without any judicial guarantees, and no requirement of keeping the ballot papers and election minutes. The election results would be determined according to the majority rule also. All these were the reason of serious objections to the new Electoral Law of 1946.

After the law came into force, it was decided that the elections, which should normally be held in 1947, would be held on July 21, 1946, with a decision taken in the Turkish Parliament, on June 10th, moving the elections one year earlier. While the DP executives expressed the negativities in the new electoral law, they were also faced with a rushed election decision. Upon these developments, the DP senior management considered not to participate in the elections, however, the demand from the organization to participate in the elections and Prime Minister İnönü's threat to shut down the parties which refuse to participate in the elections, causing Turkey's foreign image to distort, the DP decided to participate in the 1946 elections.

Since the DP's 1946 candidate lists were not kept orderly, it is not clear exactly how many candidates they nominated in the 47 districts. The number of DP parliamentary candidates was given as 273 in some sources and 186 in others, and considering that the quota of deputies for the Eighth Legislative period was 465, it can

be seen that the most possible reason for the victory of CHP in the 1946 election results was the rushed election decision.

However, the corruption and unlawfulness surrounding the 1946 elections has not only remained the discourse of the opposition, but even some journalists close to the government and politicians in the CHP have acknowledged these irregularities. There have even been criticisms that CHP has polluted an almost guaranteed election result, because of a rushed election decision and the list-style majority rule.

Listening to the criticism of DP executives who constantly criticized the 1946 elections and the current election law, the government made the first adjustment to the election laws in 1948. With the Law No. 5258 dated July 14, 1948, some articles of the electoral law were regulated, and the closed vote - open counting procedure was introduced instead of the open vote - secret count. Although they found the modifications made to the law positive, the DP administrators continued to criticize the electoral law on the grounds that the elections were not under the guarantee of the judiciary system. Taking into account the objections of the opposition, a more transparent and legal electoral law was made possible by the Parliamentary Election Law No. 5545, which was adopted on February 16, 1950.

With the new election law, important steps were taken such as the introduction of judicial guarantees in the elections in response to the objections of the opposition, the establishment of the Supreme Electoral Board to organize the election affairs, and the rule to preserve the ballot papers and election result minutes.

The most important issue in the Electoral Law, which has not been amended despite the criticisms in 1946, was the determination of the results of the parliamentary elections according to the majority of the votes. CHP executives stated that the main reason for implementing the majority rule was to ensure stability in the administration. The DP members, while defending the proportional representation system in the 1946 elections, thought that they would gain more deputies with the current system, so they did not object to the majority rule in the Electoral Law of 1950.

The biggest reason why the majority rule, which dealt a heavy blow to justice in representation while ensuring stability in the administration, was defended by the CHP executives was their belief that the CHP would win the 1950 elections. If the CHP administration had not believed that they would win the elections, despite the fact that they would lose absolute power while they had the parliamentary majority, they would have taken a precaution against a loss in order to have more deputies in the parliament and they would have switched to the proportional representation system instead of the majority rule. Considering that the CHP won 61 deputies in the 1950 elections against 39.6% of the votes, if the proportional representation system had been enforced, they would have made a stronger opposition by winning 202 deputies. So the only reason CHP missed this opportunity was their strong belief that they had guaranteed the elections.

One of the rare personalities who predicted that CHP would lose the elections was the Seyhan deputy Mr. Kasım Gülek. Gülek could not get his prediction accepted by the top management of the party, including Mr. İnönü. Gülek claimed that just as the government was not ready to lose the elections, the opposition was not ready to win it. According to him, the fact that the DP executives wanted to participate in the election within the CHP lists if they were given 150 deputies and that the CHP executives rejected this offer caused the CHP to miss a historic opportunity.

The 1946 elections went down in Turkish political history as a dubious election due to the principle of open vote - secret counting. But the main reason why CHP won the 1946 elections was the rushed election and the majority rule. Irregularities in the elections, on the other hand, did not allow the CHP to win the elections, but rather increased their number of seats in the parliament.